

Ositranga qamuan kus�am Perúpa ñanninta purin

Traducido al
Quechua

WILLAKUY QILLQAYMANTA ÑAWPAQ KAQ ATIPANAKUY

OSITRAN
EL REGULADOR DE LA INFRAESTRUCTURA
DE TRANSPORTE DE USO PÚBLICO

Willakuy qillqaymanta ñawpaq kaq atipanakuy
“OSITRANqa qamwan kuskam Perúpa ñanninta purin”

Atipaqkuna:

Ñawpaq kaq atipaq: “Munay kallpachasqa” - Eduardo Rodrigo Wong León
I.E. Jorge Basadre Grohmann, Callao

Iskay kaq atipaq: “Wañuna ñan” - Estefano Catunta Salvador
I.E. N° 50500, San Martin de Porres, Huasao – Cusco

Kimsa kaq atipaq: “Trin munapakuq runa” - Tania Araceli Barrera Gálvez
I.E. San Roque, Santiago de Surco – Lima

Chaninchaspa qhawariqkuna:

Marco Martos Carrera,
Perúpi Kastilla Simi Apaykachaymanta Hamut’ay Wasi Umalliqmi

Gabriela Ibañez Oviedo,
Polifonía Editora nisqap umalliqninmi, hinallataq Liwrukunamanta Rimanakunapaq Wasip huk
rimanakuqninmi

Ricardo González Vigil,
payqa literatura qillqaykunata chaninchaspa allin rimariqmi, hinallataq Perúpi Kastilla Simi
Apaykachaymanta Hamut’ay Wasipqa huk rimanakuqninmi

Traductor nisqa Qichwaman t’ikraspa qillqapakuq:
Roger Ricardo Gonzalo Segura,
Pontificia Universidad Católica del Perú nisqa hatun yachapakuywasipiqa Qichwasimita Aymarasimita
yachachiqmi

Allinchariq / Liwruchariq:
Giomar Antonio Arango Mucha

Iskay kaq rikuriy, julyu killapi, 2019 watapi

LIWRUKUNA ALLIN WAQAYCHAYKUQ PERÚPA WASINMANPAS KAMACHIYMANHINA
PAYLLASQAM KAYHINA YUPAYWAN: 2019-09029

Kay kaq wasipi imprimirqusqam:
Santa Ana SAC, RUC 20100957354
Jr. Ignacio Cossio N°1157, La Victoria – Lima, Perú.
Waqyanakuypaq: (511) 474 7876
1000 liwrum rikurimurqun

Kay liwruga manapunim pippas, kuskanpas ni lliwpas, mirachisqachu kanman. Pi ruraqqa
kamachiymanhina huchanchasqa kanqa.

QALLARINAPAQ RIMAY

Kay sumaq willakuykuna liyirikuyqa warmakunaqa imaynatataq sunqu ukhunpiqa imaymana ñanpi puriykachayninkunamantaqa hamut'anku chaytam riqsichiwan. Chay ñankunapi chay imaynatataq wiyahaykachanku chaykunamantapas aswantam riqsichiwanchik. Ñanpi imapas kanpunim, sapa purispapas piwan purispapas imaymanatam rikunchik. Chayqa sunqunchikpim.

Kay sumaq willakuykunaqa imatapas warmakunaqa kawsaya munanku, imatataq yuyarinku, ñanpi puriykachayninemantaqa imaynatataq willakuykunataqa hamut'anku, chaytaqa allinta yachachiwan. Ñuqanchikqa ñan puriq runahinaqa imatapas willanakunapaqqa ñanpiqa rikunchikpunim trinpi purispapas quchapi wamp'upi purispapas awyunpa chayayninpipas.

OSITRAN wasip 20 wata kawsay hunt'ayninrayku rurasqa Willakuy Qillqaymanta Ñawpaq kaq Atipanakuypiq kay kimsa atipaq willakuykunaqa achka qillqasqakunamanta akllasqam. Yachaywasi warmakuna irqikunaqa chayhinamantam purina ñankunap, awtukunap, trinkunap, wamp'ukunap, awyunkunap, llapanpaq sumaq allin kasqanmanta yachapakullankutaq. Kay kawsaykunaqa Perú suyunchikta allinta kallpachan ñuqanchik puriykachaq runa kasqanchikrayku.

Yachapakuq warmakunapas, yachachiqninkunapas, chaninchaspa qhawapakuqkunapas lliw sunquwanpuni añaychasqam. Chayhinamantam kay sumaq willakuy qillqaykuykunawanqa Ositranpa haywariyninmanta yachasunchikman.

Verónica Zambrano Copello
Ositran Wasip Huñuchakusqa Pusariqninkunap Umalliqaq

*Ositranqa qamwan
kuskam Perúpa
ñanninta purin*

MUNAY KALLPACHASQA

~ Eduardo Rodrigo Wong León ~ 1 kaq atipaq

Uyarinim.

Suynaqtam uyarini. Uyariqunapaq rurasqam chayqa.

Ñuqa qayllaypi alarmam allinta suynarin, mana uyariqunaman uyarichinapaq. Achka runakunam ñuqata suyaspa huñucharqunkupas siqichakunkupas. Hukkunaqa ñuqap ukhuypi sayarisqapas tiyasqapas samarikunku ñuqap rimayniya hunt'anankupaq suyasphina.

Puriynyqa manam ñawpaq makinakunahinachu uyarikun. Upallallam kunan makinakunaqa llusk'aykuyku. Kunan pacha makinakunaqa sumaq rurasqañam.

Kunanqa rurayniyta hunt'amunallata yuyaykukuchkani...

Ñuqamanta rimarisaykichik.

Ñaqhallam Metrop huk istasyunninpi kachkarqani. Ñuqaqa chay Metropiyá llamk'ani. Limapi, Perúpi. Kunanqa ancha hatun kankaray Lima llaqtantam phawaykuchkani.

Manam. Manam ñuqaqa pasahiruchu kani, ni manam trin apaykachaqpaschu kani.

Manam ñuqaqa supervisorpaschu kani ni ima yanapaq runapaschu kani.

... Manataqmi runapaschu kani. Ñuqaqa sapa p'unchaw sumaq llamk'ariqllam kani.

A-7 nispallam suticharikuwanku. Huk trinllam kani.

Ñuqaqa Línea 1 nisqa haywariypi llamk'ani. Chayqa Limap inti lluqsimuyninpi runakuna kayman wakman q'ipinapaq Lima Metro nisqam. Ñuqaqa chaypiqa achka runakunata q'ipiykachani may munasqa puriyninkunaman. Chaymantam paykunaqa ña llamk'ayninmanpas purinku, ña wasinmanpas chayakkullankutaq.

Simanapiqa qanchis p'unchaw tutatam llamk'ani llapan watatapacha. Ñuqaqa chawpi tutamanta illariy pachakamam pisillata samarikuni istasyun karupi. Imanasqasiri chayhina. Chay tuta pachaqa runakunaqa manam kuyurikunkuchu.

Paykunaqa "puñuykuy" nispach-hina sutichanku...

Chay karu puriykachayniykunapim runakunaqa chayhinata rimakunku. Imaymanatam rimakunkupas, chaypim musquyninwanpas ima yuyariyninwanpas tinkuchinku.

Chiqapiqa manam umanchanichu. Chay pachaqa sumaqtapuni samarpayakuni kallpachakunaypaq, chayhinamanta llapan p'unchaw allinta llamk'anaypaq.

Ñuqap rurasqayqa wustawanchus manachus chaymanta tapurikunkichikpaschá...

Chayhina llamk'ayniyqa ñuqataqa kusichiwanmi. Imaynama sumaq runakunam siqamuwanku. Paykunaqa tukuy ima willakuykunata uyarichiwanku. Runa yanapariyqa sunquypim tarikun, chayri kusichiwanmi.

Runakunaqa paykunapurapas yanaparinakullankutaqmi. Machukunatapas warmakunatapas mana qhali runakunatapas allintam tiyarichinkullataq. Mana riqsisqa runakunatapas yanaparillankutaqmi llapan sunquwan.

Huk p'unchaw huk sumaq sipascham allinta mirkarquq. Imanarqukunsiyá. Allintapuni nanachikuchkarqan. Chayhinamanmi iskay runam chayarqamuspa utqayllata wanturikunku.

¿Chayqa allinchu? Allinmi. Chaymantaqa huk simanakunamanta wakmanta rikurquni allin qhaliña puriykachaqta. Allintam chayqa kusichiwan.

Mana allin runakunapas tarikullantaqmi...

Chay millay qharikunaqa warmikunataqa mana munasqanta ruranku. Manam riqsinkupaschu. Llamiykunku, khituykukunku hinam. Suwakunatapas rikullanitaqmi. Khuchihina maqakuq runakunapas kallantaqmi. *Paykunaqa runamasinmanpas kurpuntapas takanmi, sunquntapas nanachinmi...*

¿Imasqataq chaykunata ruranakunkuri? Kasqanpura kaspaqa, ¿imanasqataq maqanakunkuri?

Manam hayk'appas umanchaymanchu... Runakunaqa wak-hinallam kanku.

Ichaqqa manam imapas sayachiwanmanchu. Kunanqa ñuqap rurasqayqa wustawanchus manachus? chay tapukuyta kutirichisaq:

... ¡Arí! Llamk'ayniytaqa anchatam munakuni. Anchatam kusichiwan.

Ichaqqa...

Tukuypacham kasqanllata rurachkani. ¿Chayllachus ñuqap ruranayqa?

Kawsayniymantapacha chayllatam llamk'ani. Runakunata yanapani chayllatam yuyarinitaq.

Huk p'unchaw sapallaymi rikurirquni mana munaspalla. Hinaska puririyya qallarini, kikin hiru ñanninllatakama, kikin chayayta...

Qallariypi mancharikuni. Manam imatapas umanchanichu. Runakunaqa mana tapukuspalla siqamuwanku. Ñuqqa manam hark'anichu. "Chaykamalla" nispam mañachiwarqanku. Paykunaqa manapunim uyarikuq tukuwarqankuchu.

“Imas ñuqa kani” nispam karu pachata hamut’aq karqani, “imanasqapunitaq mana uyariwankuchu” nispam. Paykunari A-17 Trin nispallam sutichawasqaku. Ñuqahina uyayuq q’ipiykachaq trinqa kasqallataqmi. Sutinqa B-5 Trin kasqa.

Chayhinata rikuspaqa ancha kusisqam tarikurqani. Manam sapallaychu kasqani. Chayrayku mana iskayyaspam rimaykurquni:

—Im imaynalla... —nispam ancha mancharisqa napaykurini, chaymanta allinta kallpachakuspa wakmanta napaykurini—, imaynalla, A-17 nisqam sutiyqa, ¿masiychu kankiman? —nispam.

... *Pay ichaqa manam uyariwanchu.*

Imaraykus mana uyaririwanchu. Chayrayku wakmantapas rimapayanillataqmi.

—Allinllachu kachkanki. Uyariwayyá. Imanasqataq mana uyariwankichu. ¡Uyariway! —nispam waqyapayachkarqani. Payri manapunim rimapayamuwarqanchu.

Ancha unaytam chay masiyta rimapayarqani, waqyapayaspa tapurispa. Payqa manapuniyá uyariwarqanchu...

Chayhina mana uyarisqaqa, manañam rimapayarqanichu.

Chaypim unanchakuni. “Sapallaytaq kakuchkani, manach pipas uyariwanqachu, runakuna q’ipinallapaq ñuqach kani” nispam hamut’anitaq...

Utzayllatam suqta pachak p’unchawhina tukurququn llamk’anaykamaqa. Hinapunich nuqap kawsayniyqa karqan, imatataq aswanta ruraymanyá.

... Ichaqa, ¿chayllatapunich sapa p’unchaw rurasaq?

Unaytañam chayllapi llamk’ani... Kayman wakmanmi puriykachachkani. Chayllatam rurachkani.

Ichqa ñuqa tukuy ima rurayta munani. Runakunawan kawsaspaqa tukuy imakunamanta uyarini: quyllurkunayuq hanaq pachamanta, raprayuq hatun uywakunamanta, sach'a-sach'ayuq allpakunamanta, imaymanta q'umir qurakunamanta, t'iayusapa pampakunamanta, qasa-qasayuq allpakunamanta, hatun kankaray quchakunamantapas...

Runakunahina mana puñuq kayniymanta manam yachanichu. Ichqa paykunahina imatapas rurayta munarillanitaqmi. Kaymi munayniyqa. Pay runakunahina tiqsimuyutapacha muyurimuya munallaymantaqyá. Mana pipas ñanniypi hark'aykuwanmanchuyá... *Kacharisqachus hayk'ap karquymanyá.*

II

Urañam. Intiqa rikch'arimunña, hanaq pachata k'ancharichinqañam...

Chay suynaq alarmaqa llapan istasyunta uyarichin. Ruranay hunt'anayqa qallariykukunmi.

... “*Kaymi tukukuy p'unchawninqa*”.

Kay kimsa rimayqa umaypi muyurin. Sunquytapas tutayachiwanmi. Iskaypim tarikurqani, manam umaymanta hurqukuyta atirqanichu.

Chay kimsa rimaytaqa asllallam supervisormanta uyarirqani.

Manapunim chaytaqa unancharqanichu... Ñuqamantapunich rimarqanku.

Manaraq kachkaspa puriyniyqa kasqañam. Chay muyuymi llamk'anayqa. Chay hiru ñan phawaspam unanchakuni, chaymanta hinata tapurikuni:

¿*Kaychus tukukuy wiyahiyqa? nispa.*

Istasyunmanta istasyun purispa runakuna puriq hamuq qhawani. Manapunim pipas ñuqamanta llakikunkuchu... Ñuqaqa llakikunim paykunamantaqa.

linea
1

Sayallanipunim maypi uraykuya munanku hinaqa. Ukhuyipipas hawaypipas paykunata allinta yuyarinipunim. Punkuykunata kicharisqata kachini lluqsinankupaqpas yakyunkupaqpas.

Sapa p'unchawmi haywarini paykunamanqa, mana samarispa. ¿Imatataq ñuqaman chaymanta quwanku? Manapunim imatapas... Chay runakunaqa mana sunquyuq-hina, mana uyapi yawarniyuq-hinan puriykachanku...

“¿Paykuna yanapasqayqa allinchus manachus?” nispapas chayta qhawaspaqa tapurikunillataqmi. Manam pipas “añay” nispapas niriwanchu...

Ña suqta urasñam karqun kunan p'unchaw llamk'asqayqa. Tutañam. Intiqa ripunñam. Killataq rikch'arimunñam. Huk kilumitruwanqa llamk'ayniytaqa allinta hunt'asaq, chayrayku ancha suhu suhulla phawani. “¡Imas kanmanri!” nispas waqakuni. Chay rumi sunquyuq runakunata q'ipiykachaspaqa yanqallam kayniyqa. Paykunaqa ancha chiqniquqmi kanku. Manam ñuqataqa yupawankuchu. Kawsayniyqa yanqallam tukurqukunqa, chayraykum anchata waqarikuni. Wak trinchá ñuqaranti hamunqa.

Ancha thantachasqahinaña kani. Sayk'usqahinañam kani. Yaqañam istasyunman qayllachachkani. Tukukuy sayarinañam. Alarmaqa suynachkanñam, ichaqa manam ñuqaqa munanichu sayakuytaqa.

... Manam chayqa ñuqamantachu. Munaspa mana munaspam sayaykuni.

Frenukunaqa sayaykuy niwanmi, hiru llantaykunaqa mana munaspa sayaykunkum.

Chayarqunim tukukuy istasyunmanqa... Runakunaqa lluqsirimunku ukhuymanta, manam pipas añaychaykuwanchu. Manapunim pipas añaychaykuwanchu ñuqap sapa p'unchaw llamk'asqaymantqa...

Manam pipas...

Ichaqa...

Huk warmiwan huch'uy ususichanwanmi tukukuypi lluqsinku ukhuymanta. Warmiqa manam qhawariwanpaschu.

Ichataq huk sumaq phurqi p'aqu chukchayuq
huch'uy p'asñachaqa, makinpitaq huch'uy asul
pukllana trinta hap'ispa ñuqata qhawarispa niwan:

—¡Añaychayki, wiraucha trin! —nispam niwan.
Chaymanta maman kuskan ripukun.

Manam imapaschu. Ichaqa sunquyqa
nanawachkanmi. Wawallataqyá. Chay
sumaq rimayninja hamut'ayniykunatapas
allichapuwarqanmi.

Chay mana qhawarikuq runakunataqa chiqniy
chiqniami hamuq kapuwarqan. Chay huch'uy
wawachallam chaytaqa ña hampiwarqan. Hinapas
sunquyqa nanachkallawanmi, chay runakuna ancha
kusisqalla q'ipiykachasqayrayku.

Anchata sunquy nanawarqan munayniykuna
mana hunt'asqaymanta. Ñuqaqa runakuna
q'ipiykachanallapaq rurasqam kasqani. Chayllatam
ñuqaqa yuyanay karqan.

*... Chay wawachap añaychayninmi
llamk'asqaymanta sunquyta hunt'achiwan;
chayraykum paytaqa sunquywan
añaychaykukunillataq...*

Paqarinintinqa wiñaypaqmi manaña
kuyuripunichu...

**WAÑUNA
ÑAN**

~ Estefano Catunta Salvador ~ 2 kaq atipaq

Cuzcomanta Urcoskama Sub tramo 6 nisqa awtu ñanpi millay qhinchakuna rikurisqa. Saylla nisqawan Oropesa nisqawan chawpim, Quispicanchis provinciapi (Urcos). Chayqa Cuzcowanpi Huasaowanpi hap'iyninpi karqan. Chay awtu ñanri manam asphaltasqachu karqan kunanhinaqa.

Llapan llaqtamasikunam anchata mancharikurqanku chawpi tutata chay ñanninta pasayqa: huk warmip llantunsi rikuriq, payqa qhawapayaqninkunata wañuchiqsi.

Karlusqa q'umir rurukuna wintiqmi karqan. Cuzco Urcos riq ñanninta huch'uy awtunpi puriykachaqsi karqan. Huk kuti chawpi tutam wakichikurqan chay awtu-ñanninta purinanpaq. Malitankunatapas q'umir ruru wintina q'ipinkunatapas awtunpi churaykurqan. Hinam awtunpi puririrqan. Chayhinam Huasao nisqaman qayllachaspaña awtunpa muturnin wañurparirqanmi. "Galosinaychá tukurquku" nispa Karlusqa awtunmanta uraykurqan "awtuya allichasaq" nispa. Chaypim huk tullu allqu rikurparimpun Allquq qayllanpiqa huk sumaq sipasmi yuraq p'achayuq chaypi karpamullantaq.

Chukchanqa kunkakama rutasqam kasqa, chay chukchanwanmi uyanqa pakasqa kapusqa. Karlusqa utqayllatam ancha mancharisqa awtunman kutiykun "awtuya piyachisaq" nispa.

Awtunqa manam piyachikuya atikunchu. Chaymantaqa piyachinpunim. Piyachispaqa utqayllatam phawarin ñanninta. "Huasao qayllapis mana allinkuna kaq" nispa yuyarikun. Runakunaqa rimaqmi karqan chay ñanpi kasqanmanta.

Karlusqa sinchi mancharisqam musikata uyarinapaq raryunta piyachin chayhinamanta manaña manchakunanpaq. Chaypim warmi waqaqta uyarin. Utqayllatam raryunta wañurparichin. Hinaptin awtunmi "kaq" nispa suynarqun. "Pich takamuwan, imatach sarurquni, ima uywatapaschá" nikunmi. Awtunpa wintananmanta hawata qhawarikun: chay kikin millay warmim qatimuchkasqa.

Awtunta sayarichispa, Karlusqa utqayllata lluqsirqun allinta qaparqachaspa "imataq chayri, yanapariwaychik" nispa. Chayrayku anchatam phawarin. Hinaspa wakmanta qhipanta qhawarikullantaq: kaqla chay warmiqa paypa qhipanta anchata phawamullachkasqataq.

Karlusqa ancha sayk'usqañam kapusqa. Hinaspa huk rumipi mirk'aspa allpaman wisch'ukurqan. Chaypi hatariyta munaptin chay yuraq p'achayuq warmiqa chaypim tariparparin. Warmiqa Karluspa patanmanmi wisch'uykukuspa umanta t'ipirparin.

Paqarintinqa, huk llaqtamasinkunam chay ñanta pasarquchkarqanku, hinaspas Karluspa wisch'usqata awtunta rikurqunku chawpi karrup ñan purinanpi, punku kicharpasqata mana chuphirniyuqta.

Huk kaq chuphir masinmi awtunmanta lluqsimuspa chay wisch'usqa awtuta qhawaykurin. Q'umir rurukunayuq q'ipikunata rikun. Manam pipas chay awtu ukhupiqa kasqachu.

Hinaspa awtuta q'alata maskarquspa yawarllatam tarirqun awtup sinqa qayllanpi pipas yawar chakiwan sarurqunman hinata. Hinaspaqa chay yawar yupita qatispa mana umayuq ayallata taripanku.

Chay taripaspaqa ancha manchakusqam chay runakunaqa Huasco llaqtaman hukllata kutirinku hinata willanapaq. Chay llaqtallam qayllapi karqan.

Huasco llaqtamasikunaqa chayta yachaspaqa chay wañusqa rikuqmi puririmunku. Wañusqaqa kuska ñanpi saqisqa karqan. Tramo 6 Cuzco – Urcos chaypi. Chay rikuspaqa Saylla comisáriamanmi willanku. Chaypiqa "manam ñuqaykupaqchu, Huasco llaqtaqa Oropesamtam, Oropesaqa Urcosmantam" nispam nirparimunku pulisiyakunaqa. Oropesa llaqtaqa ancha karum. Chaymanmi puririnku.

Wakin llaqtamasikunaqa aya qayllapi risayta qallarinku. K'anchaykuchinkum wilakunatapas. Wañusqatapas llikllawan tapaykunku. "Imas Karlusta imanan" nispam paykunakama rimaparinakunku. Llaqtamasikunaqa Karlus kasqanta awtunmanta q'umir rurukunamanta yachanku.

Hukkunam awtu ukhuta qhawanku. Chaypi huk phututa tarinku. Chay phutupiqa huk tullu allqum kasqa, allqu qayllapiqa huk yuraq p'achayuq warmi yawarsapa kallasqataq.

Ñan qayllapi kawsaq huk warmiqa “chay yuraq p’achayuq warmiqa Huacarpay quchapi kawsaqsi, payqa qhari umakuna qichuksi quchamanta lluqsimun, chay allquri pay warmi wañuchiq runas karqan, paysi chay yuraq p’achayuq warmitaqa awtunwan wañuchisqa. Paysi allpasapa ñanpi wañuchispaka wiisch’urqan. Manas pipas kay wañuchiykunamantaqa yacharqankuchu ancha karu kasqanmanta”, nispam nirqan.

Chaykamaqa phiskalmanwan pulisiyamanwan maskaq Oropesaman riq llaqtamasikunaqa chay llaqtata chayanku. Phiskalpas pulisiyapas chinkasqam kasqaku. “Maytachá q’umir awtunpi puriykachanku” nispa nikunku. Hinaspa suyarinkum.

Aya qayllapi risaq runakunari sinchita suyarispaka wañusqap mana umayuq kurpuntaqa p’amparqunkum chay ñan qayllapi. Karlusqa riqsisqam karqan. Mana may kasqanmanta yachankuchu, ni phamillantapas riqsinkuchu. Allin runa kasqallata yachanku. “Chay p’ampaywanqa tukukapunqas ima maldiciónkunapas” nispa ninku chay runakunaqa.

Oropesamanta kutrimuq runakunamanqa “chay allpa ukhupi p’amparqukyu” nispam willanku. Hinaptinqa chayamuqkunaqa huk huch’uy kurustam chay p’ampasqa pataman churanku.

Achka watañam pasasqa chay hatun llakiymantaqa. Chaymanta huk yasyusa misk’i yaku rakiq hatun awtu apaykachaq runaqa kikillapitaq wañuchisqa rikurin. Phamillankunam paytaqa apakapunku. Ama qunqanapaqqqa kuruswan t’ikakunawan chaypiqa chimpusqam.

Chayllamantaqa unayta runakunaqa willanakurqanku: q’umir rurukuna wintiq Karlusmanta, chay yuraq p’achayuq uma t’ipi millay warmimanta, tullu allqumanta, yasyusa q’ipiykachaq chuphirmanta, chaykunamanta. Ayakunaqa chaypiqa mana umayuqkamam rikuriq karqanku. Achka watakunamantam Ministerio de Transportes nisqa chay hatun wasim chay Cuzcomanta Urcoskama ñanta asphaltayta qallarin.

“Imanasqataq chay kuruskunaqa sayanku” nispa chay Ministeriopi llamk’aq runakunaqa llaqtamasikunaman tapukuqku. Llaqtamasikunaqa chaymantaqa lliwtam willanku. Ñan llamk’aq runakunari manam chaymanta uyarispaqa q’alata kuruskunata wisch’urqusqaku.

Huk tuta chay hatun makinaryakunanta waqaychaspa huk tullu allquwan chay yuraq p’achayuq warmiwan rikurirqamusqa ñan llamk’aqkunaman. Huk kurusmi huk makina apaykachaqpa umanta kuchilluhina sat’irqusqa. Payri chaypacham wañurquq kasqa.

Paqarintinqa “wak makinam chay kurus sarurpaspa wañuqpa umanman sat’irqusqa” nispam huk llamk’aq runakunaqa willakurqanku. Inhiñirukunaqa chayta yachaspaqa chay kuruskunayuqta rirqanku. “Imaynach?” nispam chaypiqa Karluspa tullunkunata qhawarinku.

Llaqtamasikunaqa chayta rikuspaqa anchatam mancharikunkupas phinarikunkupas “chay kuruskunaqa almakuna qhasi kananpaqmi, mana ima hatun llakiypas kananpaqmi”, nispa.

Inhiñirukunaqa Cuzco-Urcos ñan asphaltayta tukuchispaqa iskayyaspallam wakmanta kuruskunataqa kikinpi churachillankutaq. Hinallataq huch’uy wasikunatam wila k’anchachinapaq t’ika churanapaq rurallankutaqmi wañuq runakuna yuyarinapaq. Karluspa aya tullunkunatapas aya p’ampamanami apapunku. Chay p’unchawmanta kunan p’unchawkamaqa chaytaqa “Wañuna ñan” nispa llaqtamasikunap riqsisqam. Kunanqa manañam ima hatun llakiykunapas kanñachu. Kunan p’unchawqa tutapas p’unchawpas manañam imapas kanñachu: awtu apaykachaqkunapas allintam apaykachakunku awtunkunatapas. Chay yuraq p’achayuq uma t’ipi暖 warmi rikuriptinqa, kallanpunim ima hatun llakiypas, chayrayku achka runakuna wañullankunitaqmi.

Trin muna pakuq runa

~ Tania Araceli Barrera Gálvez ~ 3 kaq atipaq

Waqaykukuspaqa
ñawiyapas pukalla
punkiykusqam. Ancha
munasqa machulaypa ayan
qayllapim tarikuni.

Mamayqa “aya wakichiqkunam
chayamunqakuña” nispam nimuwan puñuywasip
punkunmanta. Sunquyqa anchata nanariwan. Mana
kutimuqmi wiñaqpaq ripukunqa. Ñuqaqa manam chay
rikunaypaq allinraqchu kani. Manam pipas kayhina wiñaypaq
ripuypaqqa wakichisqachu kanchik.

Iskaliranta uraykamuspaqa imaymana yuyariykunam sunquymanqa hamuwan.
Machulaypa kawsayninkunaqa wasin pirqapi allin warkusqam karqan. Sumaq
phutunkunam karqan. Iskaliranta sapa thatkikamuspaqa chay phutukunapi machulaypa
sumaq kawsayninta rikuni.

Trinqa karqallanpunim sapanka phutukunapiqa. Anchata munakurqanpunim machulayqa
trinkunataqa. Huk phutupiqqa ñuqapas machulaypa qayllanpiqa makiypi huk sumaq trinchayuqmi
kachkani. Allin sasawan hurqusqam karqan kay phutuqa.

Chaypiqa iskaynintin machulaykunawan mamalaykunawan taytaywan mamaywan turichaywan ima kachkayku. Mamaymanta machula mamalap wasinman purispaqa mamayqa ancha phiñakusqam kachkarqan, huch'uy turiywan ñuqawan chay sumaq trinchawan pukllakuspa puriptiyku. “¡Irqi warmakuna, ama pukllaychikchu!, phututa hurquchikusun”, nispam k’amiwanku.

Ñuqayku warmakunaqa pukllachkallarqaykum, mamayqa astawanmi phinakurqan.

Mamalaypa wasinta chayaspaqa, chayta rikuspaqa taytaykuqa “qhasilla” nispam k’amiwanku. Chay uyarispaqa ñuqaykuqa qhasilla punkuman qayllaykachaykuyku. Hinaptinqa mamaypa ña sunquchanqa qhasiyarinñam.

Mamayqa punkup timbrintam ñit’iykurin chir chir nichispa. Hinaqa mamalaymi punkunta kicharqamun. Turiywan ñuqawanqa anchatam phawarispa mamalayman uqlaykukuykum. Hinallatataq chaymanta machulaytaqa. Phutu hurquq runallam mana chayamunchu, taytaymanta machulaytapas mamalaytapas suyarillaykutaqmi.

Machulayqa ñuqaykuwanqa trinniyyuwan pukllayta qallariykun. Qhawapayallawankum mamalaywan mamaywanqa. “Taytaykiqa wawahinapunim” nispam mamalayqa mamayman nirqan. “Kasqallanpunim, willkankunaqa payhina trincha munallaqkunataqmi kanku” nispam nillantaq mamayqa.

Chayta yuyarispaqa kaqla thatkikamuchkanim iskaliranta, huk phutu rikunaykama. Chay phutuqa yuya-richiwanmi imaynatas machulay huk trin rikuchiqtta pusawarqanku chayta. Manapunim hayk’appas chiqa trinta rikurqanichu. Ñawiyyku tapaykusqatam trin istasyunman pusaykuwaqku karqan. Ñawiyyku kicharispaqa anchatam kusikuyku sumaq chiqa hirukama hatun trinkunata rikuspa. Unay machu trinqa anchatam q’usñispas “taka taka taka” suynaspa puriq kaq kasqa.

Ñuqapaqpas turiyapaqpas ancha supay hatun kankaray kasqa chay trinqa. “¡Supayraqtáq! ¡Ancha hatunraqtáq!” nispam musparpariñ kayku.

“¡Chay trinman siqayta munankichikchu?” nispam machulayqa tapuriwaqku. Ñuqaykuqa “ariiií” nispam ancha kusisqa nirqayku. Chaymanta wulsikunmanta kimsa ticket nisqa papilchata hurqukuspa “siqasun-chik” nispam niwaqku. Chayhinatam trinpi muyuq karqayku. Runaqa achkapunim karqan. Paykunaqa trinmanpas siqayta munarqallankutaqmi.

Wintana qayllapi rinapaqqa “rumi papil tihira yan kin pun” nispam turichaywan atinakuyku. Ñuqam wintana qayllapi rinapaqqa atiparquni. Machulayqa wintanata kichaysiwan. Chaynintaqa sumaq wayram yaykirimun.

Trinqa sumaq chiqankunantam “taka taka taka” nispa allinta phawan. Ñawiypaqqa ancha sumaqmi chayqa.

Kutirimuspaqa turichaymi wintana qayllapi tiyarispa hamurqan. Payqa ancha kusisqam kachkarqan. Tiyananpi anchata kuyurqan trinhina “taka taka taka” nispa. Manam hawakunatapas qhawarqanchu. Chayrayku k’amirqanim ñuqaqa. Payqa “trin ukhu qhawaymi allinqa, wintananmantapas sumaqta wayrapas yaykuriykanmun” nispam niwarqan.

Ñawpaqtaqa manam turiya niwasqantaqa umancharqanichu.

Iskaliranta uraykuchkallaspaqa wakmanta huk phututaqa rikurqullanitaqmi. Chaypiqa ña chunka iskayniyuq watayuqña hunt’aptiymi machulayqa p’unchawniya yuyarispa sumaq moderno istasyunman apawarqan. Chaypiqa ancha sumaq musuq trinkunata rikurqallanitaq. Machulayqa “ancha sumaqpunim kay trinkunaqa” nispam niwaq.

Trinqa sumaqtapunim k’anchaq, imaymana llapamanta hamuq huch’uy hatun runakunapas q’ipirisqam k’anchaq. Chayhina imaymana uyayuq, imaymana kawsayniyuq runakuna rikuspaqa “chayhina imaynayá kay allpapiqa kawsakunchik, Perú llaqtanchikpipas chayhina imaymana kawsayniyuq puriykachayniyuq runaqa kallanchiktaqmi” nispam nirikullanitaq.

Chaypim sullka turiya rimayninta allinta unancharini. Hawapiqa sach’akunapas sumaq, pampakunapas sumaq, uywakunapas sumaq, wayq’ukunapas sumaq, llaqtakunapas sumaqlataqmi. Trin ukhunpiqa kaqlataqmi: imaymana hamut’ayniyuq uyayuq runakunapas, imaymana simikunayuq runakunapas kallantaqmi. Chayqa ancha allinmi. “¿Maytach puririnqaku?” nispapas tapuykukullanitaqmi. Pachamama qhawana-paqqqa ancha sumaqmi, ichallataq trin kikin ukhupas sumaqlataqmi.

“Ñuqahina trin munaq runakunaqa manam piwanpas rimanachu, trinmantaqta tukuy ima kawsaykunata qhawapakunam” nispa machulayqa ñuqaykuta niwarqanku. Payqa imach hawapi kan, imach trin ukhupi kan, pikunach yaykumunkupas uyraykamunkupas chaytaqa allinta rikuqmi kasqa. Chaykunaqa yachapakunanchikpaq allinmi.

Chaymantaqa kaqla iskaliranta uraykuchkaspaqa huk mamalaypa phutunta rikullanitaq. Chaypiqa mamalay kuyuriq sillapi tiyakusqam machulaypa qayllanpi. Machulayqa trin uyayuq-hina trofeota makinpi hap'iykusqam. Chay trofeoqa ancha sumaqllapunim karqan.

Chay trofeoqa awtupartikuna ruraq empresan ñawpaqman risqanmanta chaskikusqa. Payqa empresantaqa hatunyachisqam. Chaymanta mamalaypas sinchita munakurqan machulaytaqa llamkarikuq runa kaq kasqanmanta, qhapaq kaq kasqanmanta, allin sumaq wayna kaq kasqanmanta.

Mamalayqa imaynatas munanakusqaku machulaywan chaytaqa sumaqta willakuqmi karqan. “Sumaq chaniyuq qharimanmi tukuchini” nispam willakuq.

Chay kuyuriq sillaga machulaypam. Wayrapas phukuchkanman hinatam kuyuriq karqan chay sillaga. Chay sillapi ñupayku iskay willkankunata marq’arayaspas tiyarqan ninkum. Chaypi tiyakuspam machulaypa kawsayninmanta unay machulaykunamantapas machulayqa willawaqkum. Machulaypa yawarmasinqa trinmanta allinta yachapakuqkunas kasqaku.

Chaypiqa imaymana willakuykunata willawaqku, wak-hinakunamanta, wayllukuymanta, manchakuymanta, tukuy imakunamantapas. Hinantinpas imaymanakunaya trin ukhupiqa kansi. Machulayqa “chayhinas unay pachaqa...”, “machulaypas taytaypas kayhina willakuq karqan...” nispam hinatapuni willakuyta gallariq.

Qallariyninqa allinpunim kaq karqan. Asiyhinataq sawkakuyhinataq chiqanhinataq chayhinata willakuqmi karqan. Wakin willakuypipa runakunaqa imaymana mana allinmansi chayarikuq karqanku mana allinta puriykacharikuspa. Imaymana kawsaykunamantam willakuq. Chaymantaqa turichaywan ñuqawanqa “manach chiqachu” nispapas niykuq kallaykutaqmi. Chaymi machulayqa “ima niytapas allintam chaskikuna, willkaykuna, kay kawsayqa hamut’aqkunapaqmi uyaririqkunapaqmi, mana sunqunpi imatapas churakuqqa ñawsahina manam karutaqa rikunmanpaschu purinmanpaschu” nispam yuyaykachakuwaqku.

Kaqla iskaliranta thatkikuspalla uraykuchkanillam, chaymantaqa huk phututa rikunillataqmi. Chay phutupiqa machulaywanmi achka trinkuna chawpipi kachkarqayku. Ancha kusikusqam chaypi qhawayka-chakuchkayku. Chay trinkunaqa runaman rikuchiypaqmi karqan. Chaypiqa machulayqa qhalim kachkarqan. Chaymantaqa unqupurqanñam. Uspital nisqa hampiq wasimanmi apanku, chaymanta allichamus-paqa wasiman hamupurqanña. Wasinpi wiñayapaqmi puñuykapun. Manaraq ripuchkaspaqa “kawsayniyqa qamkunawan kachun, kuyakuywan imatapas rurakuychik” nispam upallapun.

Tukukuy iskalirap thatkiyninpiqa wiqiyenyllam sunquymantapacha hich’akamuwan. Wiqiyeniyqa machulayraykuqa “kusikuy” niwanchá. Kunanqa wiñayapaqyá ripukunqa. Kawsayninqa ñuqaykuwanpunim kapunqa, trinmanta munana yachayninpas ñuqaykuwanpunim kapunqa, runakuna riqsisqanpas llapan ima kusikuyninpas ñuqaykuwanpunim kapunqa.

PERU

MINISTERIO
DE CULTURA
DEL GOBIERNO DEL PERÚ

CULTURA

CONSEJERÍA
DE INVESTIGACIONES
Y ESTUDIOS
CIENTÍFICOS

"Encuentro de la Igualdad de Oportunidades para niñas y niños"
"Año del Niñez y la Infancia Nacida"

-REUNIÓN ORDINARIA COMITÉ DE EVALUACIÓN-

ACTA 2

FECHA: Lunes, 20 de junio del 2011
HORA: De 10:00 am a 11:00 am
LUGAR: Sala 2 - Piso 4, OSITRAN

ASISTENTES: Género Raúl Chávez Quesada
Mauricio Martínez Camara
Raúl Gómez González Vigo

Al concluir la votación de los miembros del jurado calificador confirmado por miembros de la Comisión Permanente del Libro y de la Academia Peruana de la Lengua, se procede a decidir a los ganadores del primer "Concurso de Cuentos Ayerri" organizado por Ositran considerando el siguiente orden de mérito:

1º Puesto	Eduardo Rodríguez Wraya León
2º Puesto	Silvana Espinosa Salcedo
3º Puesto	Tania Bracamontes Gálvez
Mención honorífica	Mauricio Frasquetti Jaraque Esteban
Mención honorífica	Juan José Sánchez López Maita

Género Raúl Chávez Quesada
Presidente del Comité Permanente
del Libro

Raúl Gómez González Vigo
Miembro de la Academia Peruana
de la Lengua

Mauricio Martínez Camara
Presidente de la Academia Peruana
de la Lengua

OSITRAN
Organismo Supervisor de la
Inversión Pública
Número de teléfono: (01) 434 00 00
www.ositran.gob.pe

